

KIRÁLYI HATALOM ÉS ORSZÁGGYŰLÉS A JAGELLÓ-KOR ELEJÉN*

Az 1490-es évet, azaz Mátyás király halálának és II. Ulászló trónra léptének esztendejét már évszázadok óta igen éles választóvonalnak látják és láttatják történétíróink és történészeink – legfőképpen a királyi hatalom szemszögéből. Régi hagyomány szerint az erőskezű Mátyás után trónra lépő Ulászló („Dobzse László”) tehetségtelen uralkodó volt, aki helyett kényűkrekedvűkre a királyi tanács és erőskezű, korrupt kancellárjai kormányoztak, és ez a hatalmi és persze erkölcsi hanyatlás egyenesen vezetett a mohácsi katasztrófaig. Több helyen igyekeztem az elmúlt években konkrét példákat hozni arra, hogy ez a – még a legkiválóbb modern történészeinknél is, többnyire persze árnyalva megjelenő – torzkép II. Ulászlóról¹ több sebből vérzik, és átgondolásra szorul.² Ott volt ugyanakkor a királyi jövedelmek és az országgyűlések – részben egymásba fonódó – kérdésköre, amely mintha valóban támogatná az 1490. év cezúrajellegét. Közismert, hogy Mátyás 33 évi uralkodása alatt 43-szor vetett ki egyforintos adót, nemegyszer előfordult tehát, hogy évente kétszer is be tudta azt hajtani.³ Tette pedig mindezt uralkodásának második felében egyre gyakrabban az országgyűlés összehívása nélkül.⁴ Ezzel szemben II. Ulászló 1490-től sokkal gyakrabban hívta össze az országgyűlést, jövedelmei pedig – főként az 1494/95. évi királyi számadáskönyv alapján – jóval szerényebbnek tűnnek a hódító királyéihoz képest.⁵ Ha egyszerűen akarok fogalmazni, azt lehet mondani, hogy a Jagelló-korra vonatkozó történeti szakirodalom ezeket az országgyűléseket gyakran a különböző főpapi és bárói klikkek, illetve a nemesség változó célokért és változó összefogással folytatott küzdelmének tekinti, amely diskurzusból az állítólag mindenre bólogató király mintha teljesen kimaradt volna.

Az alábbiakban ehhez a kérdéskörhöz szeretnék adalékkal szolgálni, azaz II. Ulászló király hatalmi pozícióját szeretném vizsgálni az 1490–1496 között megrendezett országgyűlések kérdésköre felől. Ehhez azonban szükséges felsorolnom, hogy e hat évben pontosan mikor rendeztek országgyűléseket. Ez látszólag nem jelenthet gondot, hiszen a *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae* nemrég megjelent IV., Jagelló-kori kötete az elmúlt két és fél évszázad szakirodalmára támaszkodva számba veszi a korszak diétáit.⁶ Az alábbi felsorolás ennek ellenére mégsem lesz önelvű, és rávilágít arra, mennyire szerények még mindig arról a Jagelló-korról az ismereteink, ahol már nem panaszkodhatunk a források fájdalmas hiányára.

* Az alábbi írás 2012. november 15-én elhangzott előadásom jegyzetelt változata. Kutatásaimat a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj (BO 00325/11/2. sz.) és az OTKA (K 100749.) támogatta.

¹ Legutóbb ld. Engel 2001: 287.

² Erre egy jellemző példát legutóbb ld. Horváth–Neumann 2012: 125–126.

³ Ld. Kubinyi 2001: 61. (A szerző az adatot számos helyen közölte.)

⁴ I. m. 99.

⁵ Kubinyi 2004: 124.

⁶ *Decreta* 1490–1526.

1490. szeptember, Székesfehérvár

II. Ulászló Budára való első bevonulását (1490. augusztus 9.) követően azonnal meghívta a rendeket szeptember 14-re Székesfehérvárra, hogy részt vegyenek a koronázásán. Bár a meghívó nem említi, hogy a kitűzött időpontban diétára is sor fog kerülni, az oklevelek ekkori és későbbi utalásaiból egyértelmű, hogy a kortársak a fehérvári eseményekre koronázó országgyűlésként tekintettek. Ulászló egy-két nap késéssel, legkésőbb szeptember 16-án érkezett a városba, 19-én került sor a koronázási szertartásra, 27-ére pedig már vissza is tért Budára. Bár az uralkodó talán nem bocsátott ki ekkor dekrétumot, számos ekkor kihirdetett rendelete rekonstruálható volt.⁷

1491. május – egy elmaradt és egy sosem létezett országgyűlés

A fehérvári országgyűlést követő hetekben több oklevél említi, hogy az uralkodó – bizonyára még Székesfehérváron – 1491 pünkösdjére (május 22.) országgyűlést hirdetett.⁸ Erre azonban nem kerülhetett sor, hiszen a király és környezete ekkoriban Visegrádon tartózkodva az időközben német kézre került Székesfehérvár visszafoglalását és további kisebb hadjáratokat készített elő.⁹

A szakirodalomban mind a mai napig olvasható, hogy 1491-ben Szent György napjától (április 24.) országgyűlést tartottak Budán.¹⁰ Ennek azonban nincs nyoma a forrásokban. A tévedés alapvetően két forrásra megy vissza: 1. Ulászló Borsod megye nemességének címzett levelére, amelyben hosszan szól az elmúlt Szent György-napi rákosi országgyűlésről. Az oklevelet Wagner Károly, majd rá hivatkozva többen 1491. éviként közölték, ráadásul Wagner ezt úgy tette, mintha annak címzettje Sáros megye lett volna.¹¹ Sikerült megtalálni az eredeti példányt: annak keltezési sora sérült, és a hátlapra a 18. században először csakugyan az 1491. évet írták, majd javították a szintén téves 1494-es évszámra.¹² 2. Ulászló egy, a keltezési sorában csonka és a szlavón rendeknek címzett levelére, amely valóban említést tesz a készülő György-napi diétáról. A levél hátlapján 18. századi kéztől az 1491-es dátum olvasható, valójában azonban 1501. évi forrásról van szó.¹³

⁷ Neumann 2008: 315–337. Vö. Decreta 1490–1526: LI. – Az 1490. aug. 11–12-én kelt meghívókból nyolc maradt fenn, négy szabad királyi városnak, három Szászföldre, illetve a Baumkircher családnak küldött példány, ld. i. m. 317. – Az, hogy a koronázás idején országgyűlést is tartanak, magától értetődő, Kovachich Márton György ezért nevezte a fehérvári eseményeket adatok híján is *comitia inauguralia*nak: Kovachich 1790: 412., Kovachich 1800: 284.

⁸ 1490. okt. 6.: DL 72092., 1490. okt. 22.: DF 247 067., DF 285 609. Vö. Neumann 2008: 327.

⁹ A király 1491. máj. 15. (DL 19 718.) és 24. (DF 279 757.) között bizonyosan Visegrádon tartózkodott, de budai tartózkodása először csak jún. 3-án igazolható (DF 268 940.).

¹⁰ Ennek alapja: Kovachich 1800: 287. Ld. még pl. Solymosi 1981: 320., Decreta 1490–1526: LI.

¹¹ Wagner 1780: 13–17.

¹² DF 215 912. Kovachich ugyan ismerte a bártfai példányt, de Wagner közlését elfogadta, és szövegét 1491-es dátum alatt újraközölte: Kovachich 1800: 287–292. Iványi Béla a szöveget – a hátlapon lévő javított évszámnak megfelelően – az 1494. évnél hozza: Iványi 1910: 460/3135. Az oklevél a budai keltezés miatt nem lehet 1494. évi (pünkösd másnapján a király Kassán volt), véleményem szerint tartalma alapján az 1499. évi kelet a valószínű.

¹³ DF 268 116. (Az évszámban az ezres és az egyes helyi érték olvasható, köztük azonban csak egy szónak – quingentesimo – van hely.) Kubinyi András e levelet beépítette az 1491. évi események ismertetésébe, noha utána megjegyzi, hogy Budán „a jelek szerint nem országgyűlést tartottak”. Kubinyi 1991: 38.

1492. február–április, Buda

Ez korszakunk legjobban dokumentált országgyűlése, amelynek összehívását az 1491. évi pozsonyi béke egyik pontja írta elő, de amelyen nemcsak politikai, hanem a trónharcokat követő rendteremtés jegyében komoly igazságszolgáltatási és törvényalkotási munka is zajlott. Utóbbi eredménye II. Ulászló I. dekrétuma, amelyet valamikor április első felében, napi dátum nélkül bocsátottak ki. Az 1491. november 30-án a következő év február 2-re összehívott országgyűlésen a pozsonyi követek hat hétig vettek részt – január 30-án indultak városukból, ahova március 25-én tértek vissza –, így vélelmezhető, hogy Szapolyai István nádor március 29-i nádorrá választása idején már csak a megyei követek voltak jelen. Az ekkor keletkezett ún. szlavón cikkelyek a szlavón követek késedelmes megérkezése miatt március második felében keletkeztek.¹⁴

1492. október–november, Buda

Az I. dekrétum úgy rendelkezett, hogy Szent Mihály napján tartsanak újra országgyűlést Budán, hogy a le nem zárt kérdéseket is megvitathassák.¹⁵ A diéta megtartásáról eddig nem tudunk,¹⁶ három 1492. szeptemberben és október elején kelt oklevél azonban említi, hogy hamarosan kezdetét veszi,¹⁷ egy pedig november elején kifejezetten állítja, hogy ekkor a Mihály-napi nyolcadas törvényszékkel egy időben tartott is a teljes nemesség részvételével a célból, hogy az országot érintő különböző ügyekben tárgyaljanak.¹⁸ Míg ezekről a tárgyalásokról semmit sem tudunk, a nyolcadas törvényszéki időszakból többtucatnyi bírósági kiadvány maradt fenn.

1493. szeptember–november, Buda

Ulászló 1493. augusztus 24-én küldte ki meghívóit, a diéta összehívását azzal indokolva, hogy a török, illetve Miksa római király és más uralkodók felől egyaránt aggasztó hírek érkeztek.¹⁹ A nemességet ezúttal a megyei követek képviselték. Október 17. és 28. között fontos politikai kérdésekben döntöttek,²⁰ de a diéta még tovább is tartott, a Mihály-napi nyolcadas törvényszéki időszakkal párhuzamosan.²¹ Csak későbbi oklevelek utalásaiból ismeretes az országgyűlés egyik, hatalmaskodásokkal kapcsolatos rendelkezése.²²

¹⁴ Neumann 2011: 293–347. A meghívókból hat maradt fenn, négy szabad királyi város és két szász város példánya. Ld. i. m. 300.

¹⁵ Decreta 1490–1526: 52.

¹⁶ Kovachich szerint bizonyára elhalasztották (Kovachich 1800: 243.). Decreta 1490–1526 nem ismeri.

¹⁷ 1492. szept. 10.: DF 240 745., 1492. okt. 2. DF 240 746., 1492. okt. 4.: DL 101 150. Lang Mihály bártfai polgár már szeptember 24-én ezt jelenté haza: „Wisset das dy lantschafft nu zuerst gar bey eynander ist”. DF 215 834. (Iványi 1910: 451/3062.)

¹⁸ 1492. nov. 1 – 9.: DF 234 715.

¹⁹ 1493. aug. 24.: DL 104 001.

²⁰ 1493. okt. 17.: DF 287 361., okt. 20.: Kovachich 1790: 419–425., okt. 28.: DL 19968.

²¹ Ld. pl. DL 20 086.

²² Az új hatalmaskodások elkövetőit a vízkereszti nyolcadra kellett megidézni. Ld. pl. DF 223 927., DF 206 133., DL 20 114., DL 37 685.

1494. május–június, Kassa

A szakirodalom állítása szerint ha volt egyáltalán ekkoriban országgyűlés, az csak részleges lehetett, azaz csak a Felső Részek megyéi részére tartották.²³ Ehhez képest nemcsak a Sáros megyei várbirtokos, Kapi András kapott meghívót a királytól április 24-re, hanem Tolna megye is,²⁴ és május 25-én az egész ország felajánlotta az egyforintos adót, amelyet aztán be is szedtek.²⁵ Egy későbbi, júliusi oklevél kifejezetten „a főpapok, bárók és nemesek Kassán tartott országgyűlésére” hivatkozik,²⁶ amelyen a meghívó alapján a nemességet a megyei követek képviselték. Az uralkodó a lőcsei Jagelló-csúcs után csak késve, május 6. és 10. között érkezett Kassára,²⁷ ahol több mint másfél hónapot töltött.²⁸

1495. május–június, Buda

A Nagyszebenben az erdélyieknek, szászoknak és székelyeknek tartott gyűlést (1494. szeptember), az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni hadjáratot (1494/1495 fordulója), végül a horvát és szlavóniai rendek számára összehívott verőcei (1495. február) gyűlést követően a bő egy év után a fővárosba visszatérő király országgyűlést hirdetett Szent György ünnepének 15. napjára (május 8.) – egyes személyeknek, a megyéknek és az erdélyieknek április 27-től kezdve küldték ki a meghívókat, de ezek közül egy sem maradt fenn.²⁹ A diéta 32. napján (június 8.) kelt Ulászló II. dekrétuma,³⁰ hat nappal később szavazták meg az egyforintos adót.³¹

1495. október, Szeged

Az országszerte pusztító pestisjárvány miatt a Mihály-nap nyolcadától esedékes törvényszéket Szegedre helyezték át, kezdetül Lukács-napot (október 18.) jelölve ki, és a király is megígérte, hogy megjelenik ott.³² A bíróságok működése mellett a legkésőbb október 22-én³³ megérkező uralkodó jelenlétében országgyűlés is zajlott a nemesség követének a bevonásával (meghívó nem maradt fenn³⁴): a diéta a pestis miatt gyorsan szétoszlott – a király leg-

²³ A megállapítás Kovachichtól származik, noha idézi az adómegajánlást (Kovachich 1800: II. 293.). Vö. Decreta 1490–1526: I.

²⁴ Az 1494. márc. 31-én kelt két meghívó: DL 46 259., DL 64 485.

²⁵ Engel 1797: 20. A „Kronológia” nyilván Kovachich megállapítása alapján ír arról, hogy a király a rendek hozzájárulása nélkül vetett ki adót: Solymosi 1981: 322. Ugyanígy: Engel–Kristó–Kubinyi 1998: 345. (Kubinyi András része.) Ez az elképzelés aligha tartható. Ernusz Zsigmond kincstartó adószedési parancsa baranyai alispánjának: 1494. jún. 8.: DF 260 150.

²⁶ 1494. júl. 22.: DF 205 782.

²⁷ 1494. máj. 6.: DL 64 486. (Lőcse), máj. 10.: DF 251 317. (Kassa).

²⁸ Utolsó biztos kassai keltezése: 1494. jún. 25.: DL 30 056.

²⁹ Engel 1797: 109–110.

³⁰ Decreta 1490–1526: IV. 54–83.

³¹ Engel 1797: 130.

³² 1495. okt. 3.: DF 215 992. Vö. 1495. okt. 16.: Iványi 1910: 3216.

³³ II. Ulászló okt. 13-án még Eszéken tartózkodott (DL 20 363.), első szegedi keltezésű oklevelei okt. 22-iek: DL 64 491., DF 252 621.

³⁴ Igaz, tudjuk, hogy a kalocsai érseket, Újlaki Lőrinc herceget, Bánfi Miklóst és a szerb despotát szept. 30-án és okt. 2-án hívták meg rá. Engel 1797: 172. (A számadáskönyv a *congregatio* és *conventio* szavakat használja.)

később 26-áig maradt a városban, a bíróságok munkája 31-éig mutatható ki –,³⁵ de az egybegyűltek, látva a határvárak sanyarú helyzetét, egyforintos adót ajánlottak fel.³⁶ A szegedi országgyűlést általában nem ismeri a szakirodalom.³⁷

1496. július–augusztus, Buda

Ez a legviharosabb, zavargásokba és fosztogatásokba átcsapó országgyűlés a most vizsgált években, amely jól ismert Antonio Bonfini leírásából.³⁸ Jól kiegészíti ezt Miksa egyik követének, valamint egy késmárki polgárnak a jelentése, amelyek részletesen beszámolnak a budai eseményekről.³⁹ Előbbi forrás szerint az uralkodó július 10-én tette meg előterjesztését, amelyben kérte az egyforintos adó megajánlását. Az elkövetkező napokban – a zavargásokkal egy időben – fontos politikai döntések születtek.⁴⁰ Augusztus 6-án még tartott az országgyűlés, 30-án az uralkodó már Csákvárott tartózkodott.⁴¹

Rövid áttekintésünket követően tehát azt láthatjuk, hogy az országgyűlések legutóbb összeállított listájából egyet (1491. Szt. György) törölnünk kell, egy bizonytalannak és jó esetben is csak részlegesnek írottat (1494. Szt. György) teljes értékűnek kell elfogadnunk, és ezenfelül a listát további két diétával kell kiegészítenünk (1492. Szt. Mihály, 1495. Szt. Lukács). Következésképpen kijelenthető, hogy II. Ulászló uralkodásának első hat esztendejében legalább nyolc országgyűlést biztosan tartottak.

*

Ritkán szokás hangsúlyozni, hogy a 15. század végi Európában az uralkodók számára az országgyűlések összehívása lényegében egy okból volt elengedhetetlenül fontos: a rendkívüli adó megszavaztatása miatt. Ulászló kortársa, VII. Henrik angol király (1485–1509) például 24 éves uralkodása alatt hétszer hívta össze a parlamentet, minden esetben azért, hogy a rendektől adót kérjen.⁴² Ennek elérése érdekében az uralkodók természetesen orvosolták a nemesség panaszait, de az országgyűlések igazságszolgáltatási és törvénykezési munkálatai számukra bizonyosan csak másodlagosak voltak.⁴³

II. Ulászló 1490-ben a rendek választási feltételeinek az elfogadásával, majd koronázási esküjével kötelezettséget vállalt arra, hogy szakít Mátyásnak a kortársak által gyakran kárhoztatott szokásával, és nem veti ki a rendes kamarahaszna ötszörösét kitevő egyforintos

³⁵ Engel 1797: 176. 1495. okt. 26-án szegedi keltezésű királyi oklevél, DL 63 405., 28-án csanádi, DF 273 282. Nádori oklevél okt. 31-ről: DF 268 654.

³⁶ Iványi 1931: 179–180. (Hibás, 1494. februári dátummal. – Az eredeti oklevél nem maradt fenn.) Vö. 1495. okt. 25.: DL 46 327.

³⁷ Decreta 1490–1526 nem ismeri, Kubinyi András azonban egy helyen hivatkozik rá: Engel–Kristó–Kubinyi 1998: 349.

³⁸ Bonfini 1936–1941: V–V–90–118.

³⁹ Regesta Imperii XIV. 7166. (A forrásra Péterfi Bence hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök neki.) 1496. júl. 17. DF 281 601.

⁴⁰ Pl. 1496. júl. 16.: DF 252 113., júl. 20.: DF 200 582., júl. 25.: DF 278 831. stb.

⁴¹ 1496. aug. 6.: DL 104 049., aug. 30.: DL 20 477.

⁴² Lockyer 1985: 11–13.

⁴³ Vö. Hicks 2002: 131–134.

rendkívüli adót, a *subsidiūm*ot.⁴⁴ A fehérvári országgyűlésen ennek megfelelően – úgy tűnik – csak a 20 dénáros kamarahaszna fizetéséről született döntés.⁴⁵ Ez az összeg ugyanakkor a háborús helyzetben a pénzszűkében lévő uralkodó számára kevésnek bizonyult, ezért már 1491 januárjában – készülődve a lengyelek által ostromolt Kassa felmentésére – a királyi tanácsra is hivatkozó levelével azt kérte az uralma alatt álló megyéktől, hogy az eddig fizetett 20 vagy 50 dénárt egészítsék ki egy forintra, és a tehetősebb zsellérektől és az egytelkes nemesektől is szedjenek be fél forintot.⁴⁶ A kassai hadjárat után, immáron a németek ellen készülődve pedig úgy tűnik, hogy a főpapok, bárók és egyes előkelők – tehát a királyi tanács – ismét egyforintos adót ajánlott fel a királynak. Ez azonban olyannyira nehezen folyt be, hogy július 25-én az uralkodó külön levélben kért tehető megyei nemeseket, hogy járuljanak hozzá az adó behajtásához, és beszéljék rá társaikat is a fizetésre. Ismét megígérte, hogy koronázási esküjével összhangban ezt követően többet nem vet ki egyforintos adót.⁴⁷ Ez a háborús időben megszerzett tapasztalat érlelhette meg az uralkodóban azt a döntést, hogy az adó kivetését, az alkotmányos játékszabályok betartásával, az országgyűléseken célszerű keresztülvinnie. Állítólag már 1491 szeptemberére országgyűlést kívánt összehívni Budára, de a gyorsan változó hadi helyzet és a béketárgyalások megindulása ebben megakadályozták.⁴⁸

Ettől kezdve minden esetben ki lehet mutatni, hogy a király kérésére a rendek az országgyűlésen „ajánlották fel önként” az egyforintos adót. Ha a nemesség teljes létszámban jelent meg a diétán, az uralkodó gyakran megvárta, amíg a tömegek elvonultak, és az előkelőkkel, illetve megyei követekkel szavaztatta meg az adót (például 1492. április, Buda).⁴⁹ Ha az országgyűlést a fővárostól távol tartották, az uralkodó már eleve csak a megyék követeit hívta meg, akiken könnyebben és gyorsabban keresztül tudta vinni akarátát (1494. Kassa, 1495. Szeged – de csak követek jelentek meg az 1493. őszi budai diétán is). Az 1490 és 1496 közötti adókivetéseket, az adó mértékét és a döntést megszavazó „szervet” – egyszerűsített formában⁵⁰ – az alábbi táblázat mutatja.⁵¹

⁴⁴ Ld. pl. Kubinyi 1991: 21.

⁴⁵ 1491. okt. 17.: DF 240 716., okt. 22. DF 269 053., illetve a következő jegyzetben idézett források.

⁴⁶ 1491. jan. 16.: Eger, DL 59 802. (Nyitra megyének szóló parancslevél.) Három héttel később azonos parancsot kapott Liptó megye is, amelyben az uralkodó már azt írta, hogy szinte mindenhol szedik már az adót. Ld. 1491. febr. 7.: Szina, DF 266 607. Vö. még 1491. ápr. 6.: DF 215 681., kiadása: Neumann 2012: 191–192.

⁴⁷ 1491. júl. 25. Székesfehérvár, DL 82 036. Úgy gondolom, hogy nem júl. 25-én vetették ki az adót (vö. Kubinyi 1991: 39.), ekkor csak megsűrgették fizetését. Nem világos egyelőre, hogy egy novemberi forrásban említett egyforintos adó, amelyet a megyék ajánlottak fel, hová köthető. Ld. 1491. nov. 11.: Neumann 2012: 199–200. Vö. Kubinyi 1991: 40.

⁴⁸ Neumann 2010: 344.

⁴⁹ Neumann 2011: 314., különösen 114. jegyzet.

⁵⁰ Nem foglalkozom most azzal a kérdéssel, hogy a főurak olykor inkább azt vállalták, hogy a saját birtokaikon beszedett egyforintos adó terhére csapatokat állítanak ki. Ld. pl. 1494. febr. 8.: DL 104 005.

⁵¹ A táblázatban szereplő adókivetések forrásai: 1490. IX., 1492. IV. ld. fent. 1492. X–XI. 1493. februárban biztosan folyt az adószedés, egy február 12-i királyi levél ugyanis bizonyos „pecunias istius oblati subsidii”-ről tesz említést, amelyet a fejbányaiak nem hajlandók az adószedőknek kifizetni: DF 234 723. Talán erre az adókivetésre utal egy 1493. júl. 22-i oklevél is, DF 247 420. 1493. X–XI. 1493. dec. 23.: DF 245 216. (közvetett adat), 1494. febr. 8.: DL 104 005. – 1494. V. 25., 1495. VI. 14., 1495. X. ld. fent. 1496. VIII. Bonfini 1936-1941: V–V–118.

<i>Kivetés ideje</i>	<i>Az adót megszavazók köre</i>	<i>Adó mennyisége</i>
1490. IX.	országgyűlés	20 vagy 50 dénár
1491. I–II.	királyi tanács	Az előzőt 1 forintra kellett kiegészíteni
1491. IV–V.	királyi tanács	1 forint
1492. III–IV.	országgyűlés	1 forint
1492. X–XI.	országgyűlés	1 forint
1493. X.	országgyűlés	1 forint
1494. V. 25.	országgyűlés	1 forint
1495. VI. 14.	országgyűlés	1 forint
1495. X.	országgyűlés	1 forint
1496. VII–VIII.	országgyűlés	1 forint

Mindebből az következik, hogy II. Ulászló hat év alatt vélhetően kilencszer szedett be egyforintos adót, ami évenkénti átlagban 1,5 adóketést jelent, azaz többször előfordult, hogy évente kétszer is meg tudta szavaztatni a *subsidium*ot. Úgy tűnik, hogy Bonfini első pillantásra meglepő megjegyzése, amelyet az 1496. évi, zavargásokba forduló országgyűlésen megjelent nemesség szájába adott, nagyon is komolyan veendő: eszerint a király, jóllehet régi szokás szerint csak évente öt ház után lehet egy forintot kivetni, és erre kötelezte is magát koronázásakor, mégis minden ház után kivetette az egy forintot, ráadásul évente kétszer is.⁵² Bonfini még azt is közölte, hogy ezzel a nemesség szerint hat év alatt 1 600 000 forint rendkívüli adót szedett be. Hogy milyen módon kell értelmeznünk az összeg megadásakor alkalmazott „kétszer nyolcszor százezer” megfogalmazást, bizonytalan – esetleg arra kell gondolnunk, hogy a nemesség 1496 közepéig nyolc adóketéssel és alkalmanként 200 ezer forint adójövedelemmel számolt. Ez nem elképzelhetetlen, hiszen a rendkívüli adó a legújabb becslések szerint a Jagellók idejében átlagosan 200–220 ezer forint jövedelmet jelentett,⁵³ és a táblázat alapján eddig magunk is nyolc adóketésre találtunk adatot (még értelemszerűen nem számolták az 1496. évi ketést). Az egybeesés tetszetős, mégis hozzátartozik az igazsághoz, hogy Bonfini számadatai gyakran hibásak, igaz, itt műve írásának utolsó esztendejéből olvashatunk adatokat.

Bárhogy legyen is, II. Ulászló jövedelmeinél nem szokás évenkénti több adóketéssel számolni.⁵⁴ Ez nyilván az egyedül fennmaradt 1494–1495. évi királyi számadáskönyvnek köszönhető, hiszen az Ernuszt Zsigmond kincstartó által összeállított pótolhatatlan forrás 1494. februártól 1495 végéig tartalmaz adatokat, azaz az 1493 őszén megszavazott adó 1494 januárjával bezárólag még Szegedi Lukács kincstartó kezéhez került, az 1495. októberi szegedi adóketés eredménye pedig ugyancsak hiányzik a számadásból (1496. újévre kellett beszolgáltatni). Mivel nem ismerünk konkrét adatokat a beszedett *subsidium* mennyiségéről, csak általánosságban jelenthetjük ki, hogy az évi átlagban másfél adóketésből természetesen

⁵² „...de dica vero vetera regni decreta servari sibi placere, quibus ille se, dum coronaretur, iureiurando interposito obstrinxisset, nam, cum divi quondam reges sanxissent, ne nisi in quinos aureus quotannis nummus imponeretur, ipsum regiis institutis neglectis in singulos indixisse et bis in anno exegisse”. Bonfini 1936-1941: V-V-95.

⁵³ Kubinyi 2004: 124.

⁵⁴ Pl. Engel–Kristó–Kubinyi 1998: 345. (Kubinyi András által írott rész.)

másfélszer annyi jövedelem is folyt be a kincstárba, ami annyit jelent, hogy – felhasználva a fent idézett becslést – II. Ulászlónak, miután 1492-től hatalmát megszilárdította, 1496-ig éves szinten *nagyságrendileg* nem 200, hanem inkább 300 ezer forint jövedelme származhatott a rendkívüli adóból.⁵⁵

A fentiekben az országgyűlések számától jutottunk el a királyi jövedelmekig, de fő kérdésünk dolgozatunk elején az uralkodó hatalmi pozíciójára vonatkozott. Magától értetődő, hogy egy olyan király, aki évente akár kétszer is képes rendkívüli adót megszavaztatni és behajtatni, és ezzel a „mátyási utat” követni, az nem tekinthető hatalom nélküli, ráadásul a belpolitikai káoszon úrrá lenni nem képes uralkodónak. Az viszont kétségtelen tény, hogy VII. Henrik angol király fent említett példájától eltérően II. Ulászló éppen a *subsidium* miatt sokkal jobban rá volt utalva az országgyűlésre, mint távol regnáló kortársa – láthattuk, hogy öt év alatt hívott össze annyi országgyűlést, mint Henrik 24 év alatt –, és ez bizonyosan szűkítette politikai mozgásterét. Ennek kiváltó oka egyértelmű: Ulászló úgy foglalta el a magyar trónt, hogy lényegében nem kapott kézhez királyi birtokokat, és Mátyás, valamint az interregnum idején a királyi tanács intézkedéseiből adódóan a királyi rendes jövedelmeknek is csak egy részére támaszkodhatott. Míg Henrik trónra kerülésekor ellenfelei elkobzott váraiból és birtokaiból óriási magánvagyonot épített ki, amely alapja lett hatalmának,⁵⁶ addig Ulászló csak lassan, és a folyamatos török fenyegetés s a határvédelem irdatlan költségei miatt csak félsikerrel tudta bővíteni birtokait és jövedelmeit.

Források

MNL OL: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest.

DF: Diplomatikai Fényképgyűjtemény.

DL: Diplomatikai Levéltár, Collectio Diplomatica Hungarica. Digital Archives of Medieval Hungary. Internet Edition (DL-DF 5.1), 2009, <http://mol.arcanum.hu/dldf>.

Bonfini, Antonius 1936–1941: *Rerum Ungaricarum decades* I–IV. Edd. I[osephus] Fögel, B[ela] Iványi et L[adislaus] Juhász. Lipsiae. Teubner.

Decreta Regni Mediaevalis Hungariae Tomus IV. 1490–1526. E copiiis manu scriptis Ferenc Döry. Critice recensuerunt et Anglice reddiderunt Péter Banyó et Martyn Rady, János M. Bak assistente. Budapest. Charles Schlacks, Jr., Publisher, Idyllwild CA – Department of Medieval Studies, Central European University, Budapest.

Iványi Béla (összeáll.) 1910: *Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526*. I. kötet 1319-től 1501-ig. Budapest.

Iványi Béla 1931: *A római szent birodalmi széki gróf Teleki család gyömrői levéltára*. Írta és összeállította: Iványi Béla. Szeged. Kiadja a Gr. Teleki család gyömrői ága.

Neumann Tibor 2012: *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*. Közreadja Neumann Tibor. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Központ. (Magyar Történelmi Emlékek, Okmánytárak).

⁵⁵ Természetesen nem vesszük itt figyelembe most azt, hogy az adó egy része már előre ki lett utalva (tartozások rendezése, illetve katonák kiállítása fejében), így a kincstárba nem folyt be.

⁵⁶ Lockyer, Roger 1985: 9–11., Colvin, Howard Montagu 1968: 227–229. (Utóbbi munkára Horváth Richárd hívta fel a figyelmet, amit ezúton is köszönök neki.)

Wagner, Carolus 1780: *Diplomatarium comitatus Sarosiensis, quod ex tabulariis et codicibus manuscriptorum eruit Carolus Wagner*. Posenii et Cassoviae, Joannes Michael Landerer.

Hivatkozott irodalom

- Colvin, Howard Montagu 1968: Castles and Government in Tudor England. *The English Historical Review* 83.
- Engel, Johann Christian 1797: *Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer*. I. Band. Halle. bey Johann Jacob Gebauer.
- Engel Pál 2001: *Szent István birodalma*. Budapest, História–MTA Történettudományi Intézet. (História Könyvtár, Monográfiák 17.)
- Engel Pál–Krisztó Gyula–Kubinyi András 1998: *Magyarország története 1301–1526*. Budapest, Osiris.
- Hicks, Michael 2002: *English political culture in the fifteenth century*. Routledge.
- Horváth Richárd–Neumann Tibor 2012: *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáráról életpályája 1458–1493*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont. (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések).
- Kovachich, Martinus Georgius (Ed.) 1800: *Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros celebratorum*. Tomus II. Budae, Regia Universitas Pestana.
- Kovachich, Martinus Georgius (Ed.) 1790: *Vestigia comitiorum apud Hungaros celebratorum*. Budae, Regia Universitas Budae.
- Kubinyi András 1991: Két sorsdöntő esztendő (1490–1491). *Történelmi Szemle*, 33.
- Kubinyi András 2001: *Mátyás király*. Budapest, Vince Kiadó. (Tudomány–Egyetem).
- Kubinyi András 2004: Magyarország hatalmasai és a török veszély a Jagelló-korban (1490–1526). In: *Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében*. Szerk. Zombori István. Budapest, METEM. (METEM-Könyvek).
- Lockyer, Roger 1985: *Tudor and Stuart Britain 1471–1714*. Second Edition. Longman.
- Neumann Tibor 2008: II. Ulászló koronázása és első rendeletei (Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról). *Századok*, 142.
- Neumann Tibor 2010: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492) (Első közlemény). *Századok*, 144.
- Neumann Tibor 2011: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). (Második közlemény). *Századok*, 145.
- Solymosi László (szerk) 1981: *Magyarország történeti kronológiája I. A kezdetektől 1526-ig*. Főszerk. Benda Kálmán, Budapest, Akadémiai.